Engellilik Odaklı Deprem Hazırlığı Raporu

Süreç Temelli Kurumsal Model Analizi (2018–2025)

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi koordinasyonunda, engelli öğrenci ve çalışanların aktif katılımıyla yürütülen deprem hazırlık çalışmalarının kurumsal gelişim sürecini analiz etmektedir. 2018–2025 döneminde geliştirilen model; kavramsal çerçeve oluşturma, gösterge geliştirme, uygulama ve yönetişim düzeyinde entegrasyon aşamalarını içermektedir.

Arka Plan

Türkiye, Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu fay sistemleri boyunca uzanan yüksek sismik riskli bir coğrafyada yer almaktadır. Deprem tehlikesi yalnızca belirli bölgelerle sınırlı değildir; büyük kentler ve yoğun nüfuslu alanlar da bu risk kapsamındadır. 6 Şubat 2023 depremleri, afetlerin yalnızca fiziksel yıkıma yol açmadığını; sağlık sistemleri, rehabilitasyon hizmetleri, sosyal destek mekanizmaları ve günlük yaşam düzeni üzerinde çok katmanlı etkiler yarattığını açık biçimde ortaya koymuştur.

Bu deneyim, deprem hazırlığının yalnızca teknik ve yapısal önlemlerle ele alınamayacağını; halk sağlığı, sağlık hizmeti sürekliliği ve eşitlik perspektifiyle değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Afetlerin sağlık sonuçları, yalnızca fiziksel maruziyetle değil; mevcut sosyal eşitsizlikler, kronik hastalık yükü, destek sistemlerine erişim ve kurumsal kapasiteyle de şekillenmektedir.

Engelli bireyler, afet bağlamında orantısız risk altında kalabilmektedir. Kronik sağlık durumları, düzenli ilaç kullanımı, yardımcı cihazlara bağımlılık, erişilebilirlik engelleri ve bakım sürekliliği gereksinimleri, deprem gibi ani afetlerde sağlık ve güvenlik risklerini artırmaktadır. Bu nedenle engellilik, bireysel kırılganlık olarak değil; kurumsal planlama, yönetişim ve izleme gerektiren yapısal bir hazırlık alanı olarak ele alınmalıdır.

Uluslararası çerçeveler (özellikle Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2015–2030 ve Dünya Sağlık Örgütü'nün engellilik kapsayıcı afet yönetimi rehberleri), kapsayıcı hazırlığı vurgulamakla birlikte, uygulama düzeyinde kurumsal entegrasyona ilişkin ampirik örnekler sınırlıdır. Üniversiteler ise çok katmanlı yönetişim yapıları, sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri, idari kapasite ve farklı ihtiyaçlara sahip geniş toplulukları nedeniyle engellilik kapsayıcı afet hazırlığının kurumsal olarak geliştirilebileceği stratejik alanlardır.

Bu çalışma, söz konusu boşluğu ele alarak, İstanbul Üniversitesi bünyesinde 2018–2025 yılları arasında geliştirilen engellilik odaklı deprem hazırlık modelinin süreç temelli kurumsal evrimini ortaya koymaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, engellilik odaklı deprem hazırlığının:

- Kavramsallaştırılması
- Ölçülebilir göstergelere dönüştürülmesi
- Kurumsal uygulamaya geçirilmesi

- Rutin afet planlama ve yönetişim sistemlerine entegrasyonu süreçlerini analiz etmektir.

Yöntem

Araştırma, betimleyici ve süreç odaklı bir kurumsal analiz niteliğindedir.

Veri kaynakları şunlardır:

- Kavramsal çerçeve belgeleri
- Gösterge geliştirme dokümanları
- Afet ve sivil savunma planlarına ilişkin kurumsal kayıtlar
- Hazırlık panel ve toplantı raporları
- Engelli personele yönelik Acil Durum Bilgi Formu uygulama verileri
- İzleme ve geri bildirim mekanizmalarından elde edilen toplu veriler

Analiz, 2018–2025 yılları arasında gelişen süreci dört fazda incelemiştir.

Bulgular

1. Kurumsal Modelin Faz Temelli Gelişimi

Faz	Yıl	İçerik	Kurumsal Çıktı
1. Kavramsallaştırma	2018	Engelliliğin deprem hazırlığında kesişen ve yapısal bir boyut olarak tanımlanması	Çok boyutlu hazırlık çerçevesi
2. Gösterge Geliştirme	2019	Alan-temelli ölçülebilir göstergelerin oluşturulması	Kurumsal izleme sistemi
3. Uygulama	2023	Eğitim, panel, tatbikat ve veri toplama süreçleri	İlk uygulama döngüsü
4. Entegrasyon	2025	İzleme ve geri bildirim mekanizmalarının rutin afet planlarına entegrasyonu	Yönetsel yerleşim ve katılım artışı

Bu fazlar, engellilik odaklı hazırlığın proje düzeyinden çıkıp kurumsal yönetişim yapısına yerleştiğini göstermektedir.

2. Acil Durum Bilgi Formu – İki Döngünün Analizi

Gösterge	2023	2025
Davet edilen kişi sayısı	199	176
Tamamlanan form sayısı	74	106
Katılım oranı	%37	%60
Katılım artışı	–	+23 puan
Düzenli ilaç kullananlar	%63	%63
60–69 yaş grubunda düzenli ilaç kullanımı	–	%100

2023 yılında elektronik ve gönüllü katılım yöntemi uygulanmıştır.
2025 yılında süreç idari yapı içine entegre edilmiştir.

Katılım oranındaki %23'lük artış, kapsayıcılığın bireysel farkındalıktan ziyade yönetişim tasarımı ve idari sahiplenmeyle güçlendiğini göstermektedir.

Katılımcıların %63'ünün düzenli ilaç kullanıyor olması ve ileri yaş grubunda ilaç bağımlılığının %100'e ulaşması, deprem hazırlığında bakım ve tedavi sürekliliğinin kritik bir planlama alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

3. Temel Hazırlık Alanları

Model kapsamında belirlenen başlıca alanlar şunlardır:

- Kişisel acil durum planlaması
- Erişilebilir bilgi ve erken uyarı sistemleri
- Güvenli ve erişilebilir tahliye düzenlemeleri
- Sağlık hizmetleri ve yardımcı cihaz sürekliliği
- Sosyal destek ağlarının tanımlanması
- Eşitlik temelli izleme ve karşılaştırmalı değerlendirme

Geliştirilen gösterge çerçevesi, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi ile uyumlu olup, kapsayıcı afet yönetişiminin ölçülebilir ve izlenebilir kurumsal uygulamalara dönüşmesini hedeflemektedir.

Genel Değerlendirme ve Kurumsal Katkı

Çalışma, engellilik odaklı deprem hazırlığının:

- Bireysel hazırlık davranışlarına indirgenemeyeceğini,
- Gösterge temelli izleme mekanizmaları gerektirdiğini,
- İdari sahiplenme ile güçlendiğini,
- Rutin afet planlama ve yönetişim sistemlerine entegre edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Geliştirilen süreç temelli model, üniversiteler ve diğer kamu kurumları için uyarlanabilir bir kurumsal çerçeve sunmakta; engellilik kapsayıcılığının afet risk azaltma politikalarına yönetişim düzeyinde entegrasyonuna ilişkin uygulamaya dönük bir örnek oluşturmaktadır.

EKLER

Bu çalışmada sunulan model, yalnızca kavramsal bir çerçeve değil; çok aşamalı bir kurumsal süreç, sayısal izleme verileri ve operasyonel uygulamalarla desteklenen bir yönetişim gelişimini yansıtmaktadır. Bu nedenle, sürecin evrimini, veri altyapısını ve uygulama mekanizmalarını ayrıntılı biçimde göstermek amacıyla aşağıdaki ekler hazırlanmıştır. Aşağıda sunulan ekler, modelin kavramsallaştırmadan kurumsal entegrasyona uzanan gelişimini şeffaf ve izlenebilir biçimde sunmaktadır.

Ek 1

Engellilik Odaklı Deprem Hazırlığının Kurumsal Evrimi (2018–2025)

Zaman Çizelgesi ve Yönetişim Açısından Önemi

Aşağıdaki zaman çizelgesi, 2018–2025 yılları arasında engellilik odaklı deprem hazırlık modelinin faz temelli gelişimini göstermektedir. Süreç, kavramsal farkındalıktan rektörlük düzeyinde yönetsel entegrasyona uzanan yapılandırılmış bir kurumsal evrimi yansıtmaktadır.

2018 – Kavramsallaştırma

Ekim
Engelli personelden sorumlu yöneticilerle toplantı gerçekleştirilmiştir.
Bu toplantıda engellilik, kurumsal afet hazırlığı tartışmaları içinde ayrı ve özgül bir hazırlık boyutu olarak çerçevelenmiştir.

2019 – Gösterge Geliştirme

Mayıs
Çok disiplinli bir hazırlık göstergesi geliştirme çalıştayı düzenlenmiştir.
Hazırlık alanları tanımlanmış ve ölçülebilir göstergelere dönüştürülerek kavramsal çerçeve operasyonelleştirilmiştir.

2020 – Kurumsal Gündem Oluşturma

Şubat–Mayıs
"Engellilik ve Afet" başlıklı panel dizisi gerçekleştirilmiştir.
Engellilik kapsayıcı hazırlık üniversite gündemine taşınmış ve yönetsel görünürlük kazanmıştır.

2021 – Kapasite Geliştirme

Mayıs
Acil durum ve tahliye planlarının erişilebilirliği konulu çalıştay düzenlenmiştir.
Erişilebilir tahliye düzenlemeleri konusunda kurumsal farkındalık güçlendirilmiştir.

2023 – Katılımcı Kanıt Üretimi

Şubat–Nisan
"Hazırlıklı Ol, Güvende Kal" girişimi yürütülmüştür.
Katılımcı veri toplanmış ve bulgular kurumsal eylem planlarına dönüştürülmüştür.

2023 – Araç Geliştirme

Mayıs
Acil Durum Bilgi Formu uygulamaya alınmıştır.
Bireyselleştirilmiş hazırlık verileri yönetişim yapısına entegre edilmiştir.

2023 – Bilimsel Yaygınlaştırma

Aralık
"Olağanüstü Zamanlarda Engellilik" sempozyumu düzenlenmiştir.
Model akademik düzeyde paylaşılmış ve farklı sektörlerden paydaşlarla tartışılmıştır.

2025 – Kurumsal Entegrasyon

Ekim–Kasım
Ulusal Deprem Tatbikatı öncesinde gözden geçirme ve güncelleme süreci yürütülmüştür. Engellilik kapsayıcı hazırlık, rektörlük düzeyinde yönetişim yapısına entegre edilmiştir.

Sürecin Genel Değerlendirmesi

Bu zaman çizelgesi, sürecin:

- 2018'de kavramsal tanımlama ile başladığını,
- 2019'da ölçülebilir göstergelere dönüştürüldüğünü,
- 2023'te uygulama ve veri üretimi aşamasına geçtiğini,
- 2025'te ise rektörlük düzeyinde yönetsel entegrasyonla kurumsallaştığını göstermektedir.

Ek 2

Kurumsal Risk Kayıt Sistemi ve İki Döngülü Acil Durum Bilgi Sistemi (2023–2025)

2023–2025 yılları arasında, bireyselleştirilmiş hazırlıkla ilişkili verilerin kurumsal deprem planlamasına entegre edilmesi amacıyla bir **Acil Durum Bilgi Formu** uygulanmıştır.

Form kapsamında aşağıdaki bilgiler toplanmıştır:

- Yaş
- Çalışma statüsü veya fakülte kaydı
- Akademik yıl (öğrenciler için)
- Bina ve kat bilgisi
- Engel türü
- Düzenli ilaç kullanımı
- Yardımcı cihaz ve destek gereksinimleri
- Acil durumda iletişime geçilecek kişi bilgisi

Toplanan veriler birim bazında sınıflandırılmış ve tahliye ile hizmet sürekliliği planlamasını desteklemek amacıyla personel için birim yöneticileriyle, öğrenciler için ise fakülte dekanlıklarıyla paylaşılmıştır.

Birinci Uygulama Döngüsü (2023 – Elektronik Dağıtım)

2023 yılı itibarıyla:

- Engelli personel: 199 kişi (13 akademik personel dahil)
- Engelli öğrenci: 134 kişi

Form, belirlenen tüm bireylere elektronik ortamda gönderilmiştir.

Yanıt oranları:

- Personel: 74 yanıt (%37)
- Öğrenciler: 14 yanıt (%10)

Toplu özet veriler, idari birimler ve afet koordinasyon yapılarıyla paylaşılmıştır.

İkinci Uygulama Döngüsü (2025 – Kurumsal Güncelleme Aşaması)

2025 yılında form, kurumsal güncelleme sürecinin bir parçası olarak yeniden uygulanmıştır.

Personel:

- Davet edilen: 176 kişi (8 akademik personel dahil)
- Yanıtlayan: 105 kişi (%60)

Öğrenciler:

- Davet edilen: 92 kişi
- Yanıtlayan: 48 kişi (%52)

İkinci döngü, gönüllü elektronik katılım modelinden, hizmet içi toplantılar ve yapılandırılmış güncelleme süreçleri yoluyla yönetişim düzeyine entegre edilmiş bir modele geçişi yansıtmaktadır.

Eşitlik Açısından Önemli Bulgular

Katılımcılar arasında:

- %63'ü düzenli ilaç kullandığını bildirmiştir.
- İlaç bağımlılığı yaşla birlikte artış göstermiştir.
- 60–69 yaş aralığındaki personelin %100'ü düzenli ilaç kullandığını belirtmiştir.

Bu bulgular, tahliye ve acil durum planlamasında bakım ve tedavi sürekliliğinin kurumsal düzeyde dikkate alınmasını gerektiren bir alan olduğunu göstermiştir.

Ek 3

Engellilik Kapsayıcı Acil Durum Hazırlığının Kurumsal Yerleşimi ve Operasyonel Güçlendirilmesi (2023–2025)

1. Yönetişim Düzeyinde Kurumsal Yerleşim

2023 yılında Acil Durum Bilgi Formu'nun ilk uygulanmasının ardından, engellilik kapsayıcı hazırlık 2025 yılında resmi ve yapılandırılmış bir kurumsal çerçeve içinde yeniden uygulanmıştır.

Karşılaştırmalı uygulama döngüleri Tablo S3'te sunulmaktadır.

Tablo S3. Engellilik Kapsayıcı Acil Durum Hazırlığının Kurumsal Yerleşimi: Karşılaştırmalı Uygulama Döngüleri (2023–2025)

Gösterge	2023 Döngüsü	2025 Döngüsü
Hedef kitle	199 kayıtlı engelli personel	176 davet edilen engelli personel (106 idari, 8 akademik, 62 işçi personel)

Gösterge	2023 Döngüsü	2025 Döngüsü
Dağıtım yöntemi	Elektronik dağıtım	Kurumsal toplantı sırasında yerinde dağıtım
Kurumsal onay	ENUYGAR koordinasyonunda katılımcı girişim	Genel Sekreterlik onaylı hizmet içi eğitim toplantısı
Tamamlama ortamı	Bireysel gönüllü gönderim	Resmi toplantı sırasında yapılandırılmış tamamlama
Tamamlanan form sayısı	74	106
Yanıt oranı	%37	%60
Katılım oranındaki değişim	—	+23 yüzde puanı
Hazırlık aşaması	İlk kırılganlık haritalaması	Kurumsal güncelleme ve operasyonel güçlendirme
Yönetişim düzeyi	Merkez koordinasyonlu girişim	Rektörlük düzeyinde idari entegrasyon

Yorum

2025 döngüsü, katılım oranında ölçülebilir bir artış (%37'den %60'a) göstermekte ve merkez koordinasyonlu bir girişimden rektörlük düzeyinde idari entegrasyona geçişi yansıtmaktadır.

Resmi olarak düzenlenen kurumsal toplantı sırasında formların yapılandırılmış biçimde tamamlanması, yanıt kapsamının artmasına ve yönetişim düzeyinde yerleşimin güçlenmesine katkı sağlamış görünmektedir.

2. Risk Verilerinin Operasyonel Önlemlere Dönüştürülmesi

Acil Durum Bilgi Formu aracılığıyla elde edilen veriler, birim ve bina düzeyinde kategorize edilerek operasyonel hazırlık önlemlerine dönüştürülmüştür. Başlıca operasyonel alanlar şunlardır:

- **Hareketlilik temelli tahliye planlaması:** Üst katlarda çalışan personelin belirlenmesi ve erişilebilir tahliye güzergâhlarının gözden geçirilmesi.
- **İlaç sürekliliği planlaması:** Düzenli ilaç kullanan personelin belirlenerek bakım sürekliliği planlarının desteklenmesi.
- **Duyusal erişilebilirlik düzenlemeleri:** Görme veya işitme engeli olan kişiler için iletişim prosedürlerinin gözden geçirilmesi.
- **Yardımcı cihaz bağımlılığı haritalaması:** Cihaza bağlı tahliye kısıtlılıklarının tanımlanması.
- **Acil durum iletişim zinciri doğrulaması:** Acil durumda iletişim mekanizmalarının güçlendirilmesi.

Bu önlemler ilgili birim yöneticileri, fakülte dekanlıkları ve idari koordinasyon birimleriyle paylaşılmıştır.

3. Kurumsal Öğrenme ve Güçlendirme

2025 güncelleme döngüsü yalnızca veri yeniden toplama süreci değil, aynı zamanda kurumsal bir güçlendirme aşaması olarak işlev görmüştür.

Bulgular hizmet içi toplantı çerçevesinde sunulmuş ve engellilik kapsayıcı hazırlığın idari sorumluluk boyutu vurgulanmıştır.

Bu aşama, katılımcı bir girişimden sürdürülebilir ve yönetişim düzeyinde entegre edilmiş bir yapıya geçişi temsil etmekte; engellilik kapsayıcı hazırlığın kurumsal acil durum yönetimi yapıları içine yerleştiğini göstermektedir.

Ek 4

Engelliliğe Özgü Acil Eylem Planı ve Yönetişim Çerçevesi

1. Engelliliğe Özgü Operasyonel Önlemler

Öneriler, işlevsel gereksinimlere göre yapılandırılmış ve kurumsal hazırlık planlamasına entegre edilmiştir.

1.1 Fiziksel Engellilik

Operasyonel önlemler şunları içermektedir:

- Uygun olduğu durumlarda alt katlara öncelikli yerleştirme
- Tahliye engellerinin kaldırılması ve hareketli eşyaların sabitlenmesi
- Güvenli koruyucu alanların belirlenmesi
- "Çök–Kapan–Tutun" pozisyonunun uygulamalı olarak çalışılması ve gözetimli pratiği
- Tekerlekli sandalye sabitleme protokolleri
- Önceden belirlenmiş ve eğitimli destek kişilerin tanımlanması
- Yardımlı tahliye planlarının geliştirilmesi
- Acil çıkışların kilitsiz ve aydınlatılmış olduğunun doğrulanması

1.2 Görme Engellilik

Önlemler şunları kapsamaktadır:

- İç mekân düzeninin sabit tutulması
- Mekânsal olarak tanınabilir güvenli alanların belirlenmesi
- Rehberli tahliye tatbikatları
- Eğitimli destek kişilerin görevlendirilmesi
- Tahliye sırasında tek kaynaklı sözlü komut kullanımı

1.3 İşitme Engellilik

Önlemler şunları kapsamaktadır:

- Görsel olarak tanınabilir güvenli alanların belirlenmesi
- Görsel tarama protokollerinin uygulanması
- Yedek işitme cihazı ve pil planlaması
- Acil durum düdük uygulamalarının kurulması
- Gerektiğinde yazılı iletişim araçlarının kullanımı

2. Eğitim ve Uygulamalı Çalıştaylar

Engellilik kapsayıcı hazırlık eğitimi iki kurumsal döngüde (2023 ve 2025) gerçekleştirilmiştir. Oturumlar şunları içermiştir:

- Deprem riski farkındalığı
- Gözetimli "Çök–Kapan–Tutun" uygulaması
- Senaryo temelli tartışmalar
- Acil durum mobil uygulamalarının kurulumu ve tanıtımı
- Bireyselleştirilmiş tahliye gereksinimlerinin gözden geçirilmesi

Bu oturumlar hem bireysel hazırlık düzeyini hem de kurumsal koordinasyon kapasitesini güçlendirmiştir.

3. Yönetişimle Uyum ve İzleme

Acil Eylem Planı ile eş zamanlı olarak ENUYGAR tarafından, engellilik kapsayıcı hazırlığı idari sorumluluk alanlarıyla ilişkilendiren bir iç yönetişim notu hazırlanmıştır.

Hazırlık çalışmaları beş temel alanda yapılandırılmıştır:

- Bireysel hazırlık
- Erişilebilir iletişim sistemleri
- Güvenli ve erişilebilir tahliye
- Sağlıkla ilişkili gereksinimlerin sürekliliği
- Destek ağlarının koordinasyonu

Her alan birim düzeyinde izleme ve periyodik güncelleme gereklilikleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu yapı sayesinde kırılganlık verileri, yalnızca öneri niteliğinde kalmamış; kurumsal planlama süreçlerine entegre edilmiştir.

4. Politika Notu ve İdari Yaygınlaştırma

Operasyonel öncelikleri ve idari sorumlulukları özetleyen yapılandırılmış bir iç politika notu hazırlanarak üniversite üst yönetimine sunulmuştur.

Belgede şu başlıklar yer almıştır:

- Belirlenen kurumsal kırılganlık alanları
- Öncelikli operasyonel alanlar
- Tanımlanmış idari sorumluluklar
- İzleme ve güncelleme prosedürleri

Politika notu Rektörlük ve ilgili idari birimlerle paylaşılmış; böylece engellilik kapsayıcı hazırlık kurumsal yönetişim gündemi içinde resmi bir yer edinmiştir.